

Flapteksten. Een verkennend onderzoek

Klaus Beekman

NEERLANDISTIEK.NL 07.07a; GEPUBLICEERD: [oktober 2007]

De flaptekst is een onvervreemdbaar bestanddeel van het literaire boek geworden. Althans van het gedrukte boek, zoals dit de laatste paar eeuwen wordt verspreid via de boekhandel. Aan flapteksten worden door verschillende spelers op het literaire veld uiteenlopende functies toegekend. Schrijvers beschouwen de flaptekst vaak als paratekst die aan het leesproces sturing kan geven. Voor uitgevers is het een vorm van reclame. Consumenten laten hun koopgedrag er mede door bepalen. Critici stemmen hun recensies erop af. (Voor sommige auteurs blijkt het laatste trouwens een reden om géén gebruik te maken van flapteksten.) Flapteksten hebben, hoe dan ook, een sturende werking en spelen zodoende een rol in het proces van canonisering van de literatuur. Zij kunnen, zo lijkt het, niet worden gemist op het literaire veld.

Intussen hebben zich op het literaire veld echter allerlei veranderingen voorgedaan. Schrijvers gaan er toe over hun literaire teksten direct op het web te plaatsen. Ook uitgevers en boekhandelaren bieden hun literaire producten steeds vaker via dit moderne medium aan. Dit roept de vraag op welke plaats voor de flaptekst op het web is ingeruimd, of de flaptekst daar door auteurs of door uitgevers wordt gepresenteerd, of er met behulp van een flaptekst voor een betere receptie van het boek wordt gezorgd en hoe dit fenomeen het best is te onderzoeken.

'De flaptekst vormt het bestaansrecht van elk boek. U weet, ik ben verzot op flapteksten. Van de meeste boeken lees ik alleen de flaptekst. Langs die weg heb ik veel literatuur leren kennen. Als er geen flapteksten bestonden, zou ik helemaal een verdwaalde zijn in het woud der beschaving.'

Gerrit Komrij, Reputaties. In: *Vrij Nederland*, 12 augustus 2006.

1. Bij wijze van inleiding

De bekendste studie op het gebied van flapteksten is ongetwijfeld het boek over parateksten van Gérard Genette, in Frankrijk verschenen onder de titel *Seuils* (1987), in Engeland als *Paratexts. Thresholds of interpretation* (1997). Het veld van de paratekst wordt onder meer gevormd door wat Genette noemt de *peritext*, een eerste categorie van heterogene discoursen, waartoe de naam van de auteur, de titel van een boek en de flaptekst behoren. Er bestaat geen tekst zonder paratekst, aldus

Genette, volgens wie de paratekst is te beschouwen als de drempel naar een andere wereld. Bij de paratekst zou het gaan om een zone waarin strategisch wordt gehandeld en invloed op het publiek wordt uitgeoefend. Volgens zowel auteur als uitgever zorgt de paratekst zelfs voor een betere receptie van een boek, aldus Genette. Een pragmatisch kenmerk van de paratekst is de illocutionaire kracht van zijn boodschap: een paratekstueel element kan louter informatie overdragen, zoals een auteursnaam, maar ook een intentie of interpretatie communiceren, bijvoorbeeld in een voorwoord of op de omslag van een boek, bijvoorbeeld over het genre waartoe het behoort.¹

Genette bespreekt de omslag onder de kop 'De paratekst van de uitgever'. Daarin somt hij een aantal kenmerken op die men op verschillende soorten omslagen (voorkant, achterflap en binnenflappen) kan aantreffen, om op deze manier iets te kunnen zeggen over de paratekstuele informatie ervan. Zo kan men op de achterflap informatie vinden over de auteur, zijn werk, het genre, de serie, de drukker, de uitgever en dergelijke meer.² Soms krijgt een lezer of koper, voordat hij de voor – of achterflap heeft bekeken, nog andere informatie aangereikt, namelijk via een buikbandje dat rond het boek is gedrapeerd. Via zo'n bandje wordt de potentiële lezer erop gewezen dat een auteur eerder een belangrijke prijs heeft gekregen of dat een boek is verfilmd, of het bevat een slogan, dat de paratekstuele functie van een motto heeft.

De door Genette gemaakte opmerkingen over de flaptekst als paratekst vormen voor mij een mooi uitgangspunt om op voort te borduren. Ik zal dit doen door verschillende spelers op het literaire veld – schrijvers, uitgevers, kopers van boeken en critici – in relatie tot elkaar te beschrijven waar het de moderne Nederlandse literatuur betreft. Vervolgens zal ik nagaan welke plaats voor de flaptekst op het web is ingeruimd, of de flaptekst daar door auteurs of door uitgevers wordt gepresenteerd en of daar met behulp van de flaptekst voor een 'betere receptie' van het boek wordt gezorgd. Daarnaast zal ik aandacht besteden aan de vraag voor welk type onderzoek dit fenomeen verder nog in aanmerking komt.

2. Flapteksten op papier

2.1 Kenmerken van de flaptekst

De flaptekst is een onvervreemdbaar bestanddeel van het literaire boek geworden. Althans van het gedrukte boek, zoals dit de laatste paar eeuwen wordt verspreid via de boekhandel. Als tekstsoort is de flaptekst direct herkenbaar. Niet alleen omdat hij nu eenmaal per definitie op de flap van een boek staat, maar ook omdat hij in een zo eigen stijl is geschreven, dat men er een pastiche op kan maken. De 'Flaptekst' die Raymond Queneau ooit vervaardigde voor zijn *Stijloefeningen* laat dit genoegzaam zien:

'In dit meeslepende verhaal, geschreven in zijn eigen onnavolgbare stijl, toont de befaamde schrijver X – een geboren verteller die al verschillende bestsellers op zijn naam heeft staan – ons weer een aantal uit het leven gegrepen karakters. De held van dit verhaal, dat toegankelijk is voor lezers van elke leeftijd, ontmoet in een tram een geheimzinnige persoon, die ruzie zoekt

¹ Genette 1997: 3v;11.

² Genette 1997: 25-26.

met een willekeurige passagier. In de slotepisode komen wij deze raadselachtige figuur weer opnieuw tegen; ditmaal staat hij uiterst aandachtig te luisteren naar de raadgevingen van een van zijn vrienden, een verfijnde meester-dandy. Het geheel blijft de lezer bij als een machtig epos, door de schrijver X met meesterhand geciseleerd'.³

Queneau heeft hier enkele ingrediënten van de flaptekst pregnant weergegeven: intrinsieke waardeoordelen, die het karakter van een aanbeveling hebben, en een bondige samenvatting van het verhaal. Flapteksten van recente Nederlandstalige literatuur hebben daarnaast nog andere kenmerken. Frank de Glas, die ooit onderzoek deed naar flapteksten van recente Nederlandstalige literatuur, kwam op grond van een overigens (niet-representatief) bestand tot de conclusie dat uitgevers aan de volgende elementen prioriteit geven: 'inhoudsbeschrijving, foto van de auteur, uitgeversnaam, andere titels van de auteur, recensies van deze of eerdere titels, biografische auteursgegevens, intrinsieke kwaliteitsargumenten, eerder door de auteur behaalde literaire bekroningen'.⁴

Wie een bepaalde flaptekst heeft geschreven, is overigens niet altijd even duidelijk. Is de auteur daarvoor verantwoordelijk of de uitgever? Als de uitgever daarvoor al verantwoordelijkheid neemt, is vaak niet bekend wie in zijn naam een flaptekst heeft geschreven. Wel weten wij dat de uitgever een flaptekst nog wel eens door een ander laat vervaardigen. Via de biografie die Menno Schenke van Vaandrager schreef, weten wij bijvoorbeeld dat dit bij De Bezige Bij in elk geval veelvuldig voorkwam: "Geert [Lubberhuizen] deed toen niet zo moeilijk over geld als Cor [Vaandrager] weer om 200 gulden vroeg", herinnert zich secretaresse Liesbeth Houtman. "Dat kwam uit de voorschottenpot. Er waren ook auteurs aangesteld als schrijvers van flapteksten. Die verdienden alleen al om die reden 200 gulden per maand, zodat ze in het ziekenfonds konden. Zo deed Lubberhuizen dat".⁵

2.2 Schrijvers en flapteksten

Aan flapteksten worden door verschillende spelers op het literaire veld uiteenlopende functies toegekend. Allereerst zijn daar de schrijvers die de flaptekst beschouwen als paratekst, waarmee aan het leesproces sturing kan worden gegeven. Gerard Reve (bij de Duitse vertaling van *Nader tot U*), Arnon Grunberg (bij *De geschiedenis van mijn kaalheid*) en vele andere schrijvers hebben de flap gebruikt om een rookgordijn rond hun persoon op te trekken. Daarnaast zijn het vooral de zogeheten experimentele auteurs geweest die daarvan gretig gebruik hebben gemaakt, zoals Sybren Polet, Bert Schierbeek en Jacq Firmin Vogelaar.⁶ Met behulp van essays, (onder)titels en flapteksten probeerde Polet de mogelijk door zijn schrijfwijze verstoorte communicatie met de lezer in betere banen te leiden. Vogelaar gebruikte de uitvouwbare flap van *Kaleidiafragmenten* (1970) om uiteen te zetten wat de aard en functie van zijn werk is, ten einde meer begrip voor zijn werk bij de lezer te krijgen. En Schierbeek poogde langs die weg zijn neo-avant-gardistische werk ten opzichte van de historische avant-garde te positioneren.

³ Queneau 1978: 51.

⁴ Glas 1992: 299.

⁵ Schenke 2005: 311.

2.3 Schrijvers, uitgevers en flapteksten

Voor uitgevers zijn flapteksten een vorm van reclame. Dit constateerde ook Hugo Brems in zijn literatuurgeschiedenis *Altijd weer vogels die nesten beginnen*. Uitgevers zijn met behulp van flapteksten de laatste jaren ingehaakt op de hang van lezers naar autobiografische literatuur. 'Het gelijktijdig afficheren van het autobiografische en authentieke, ook in flapteksten en aanbiedingsfolders van uitgevers' is, schrijft Brems, 'een middel om de aandacht en de interesse van een zo ruim mogelijk publiek te trekken'.⁷

Uitgevers staan trouwens niet alleen als het om de reclamefunctie van flapteksten gaat. Ook auteurs hebben vaak commerciële bedoelingen met het schrijven van hun flapteksten. Uit de briefwisseling die Van Oorschoot heeft gevoerd met Gerard Reve blijkt genoegzaam wat voor een enorm (commercieel) belang de uitgever aan flapteksten hechtte. Reve was het op dit punt grondig met zijn uitgever eens. Op 13 februari 1966 schreef hij aan Van Oorschoot over de flaptekst voor *Nader tot U*:

'Als het omslag nog niet gedrukt wordt, houd het dan nog even op: ik vind de tekst, behalve klodderig geschreven, ook te uitdagend & te snorkerig. Binnen 36 uur heb je een nieuwe tekst, beter geschreven & met Oostindische inkt gedaan, & naar ik hoop, fijner, weemoediger, ingetogener & daardoor effectiever.) Wacht dus nog even, op die nieuwe tekst. (Ik heb het oude handschrift, dus ken het formaat.) De flaptekst is van enorm belang, & kan kopers enorm afstoten.'*

In de noot laat Reve nog weten: '*) Ik heb de tekst die je geklisjeerd hebt, onder slechte sterren geschreven, & met te veel verbeelding & haast. Let niet op die enkele tientallen guldens, want het gaat om duizenden guldens die op het spel staan'.⁸

Reve zag trouwens op nog een ander punt financieel voordeel in het schrijven van flapteksten. Hij kon ze, tegen grof geld, slijten aan uitgever Johan Polak. Hierover schrijft hij Van Oorschoot op 30 januari 1966: 'Als je een afdruk ekstra van de clichés voor de flap overhebt, ontvang ik ze graag. Als het origineel nog over is, dito, want Johan B.W. geeft daar Geld voor'.⁹

Zo positief als Reve over flapteksten was, zo negatief stond Hermans tegenover flapteksten voor zijn boeken. Van Oorschoot, ook een tijdlang Hermans' uitgever, wilde dat Hermans' boeken van een flaptekst werden voorzien. Desnoods vervaardigde hij ze zelf, liet hij Hermans weten. Op 27 november 1953 schreef Van Oorschoot aan Hermans over *Paranoïa*: 'Wat de flaptekst betreft, heb ik geprobeerd zoveel mogelijk rekening te houden met hetgeen je mij daarover schreef, maar ik heb toch gemeend als uitgever dit boek met een enkel woord te begeleiden'.¹⁰ Hermans reageerde hierop op 30 november met de woorden: 'Ik geloof dat de flaptekst nu wel beter is, al blijf ik een tegenstander van flapteksten'.¹¹

⁶ Van den Akker/Beekman (1980), Susanne Janssen (1994: 163v) en Beekman (1996).

⁷ Brems 2005: 554.

⁸ Reve / Van Oorschoot 2005: 197.

⁹ Reve / Van Oorschoot 2005:196.

¹⁰ Van Oorschoot/Hermans 2003: 88.

¹¹ Hermans/Van Oorschoot 2004: 101.

Voor dit standpunt had hij gegronde redenen. Die zette hij uitvoerig uiteen in een brief aan Van Oorschot, gedateerd 6 november 1953:

'Flapteksten is iets waar ik onvoorwaardelijk tegen ben. Zoals je weet heb ik ze zelf voor mijn eigen boeken nooit willen schrijven.

Nu zou deze, mijn persoonlijke afkeer van flapteksten je onverschillig kunnen laten.

Maar:

Mijn afkeer van flapteksten heeft mij er vele jaren geleden toe gebracht in critieken, vooral over boeken die ik slecht vond, mij vooral met de flaptekst en de daarin gedane (niet vervulde) beloften bezig te houden. Deze wijze van critiseren is door veel critici overgenomen. Het verzet tegen de flaptekst neemt toe in ons land (een gelukkig verschijnsel).

Het is mogelijk dat een flaptekst voor de boekhandelaar en de koper nog enige betekenis heeft. Maar de uitwerking op de critiek is faliekant. En zeker bij de originele (en mij persoonlijk sympathieke) variant op de flaptekst die jij hebt bedacht. Deze averechtse uitwerking is niet zo maar een vermoeden, maar ik kan het bewijzen. Zeer veel critici hebben na kennisgenomen te hebben van de flaptekst op Ik heb altijd Gelijk, geschreven (iets in de geest van:) v. Oorschot wil het schandaal uitbuiten, maar daar trappen wij niet in. Het is marktgeschreeuw etc. etc. De uitwerking was dus het tegendeel van wat werd beoogd.

Ik vrees dat hetzelfde zal gebeuren met het stuk dat je nu stuurd. Zoals gezegd: een flaptekst belooft altijd iets. Daar ontkom ook jij niet aan. Je belooft veel schandaal, schokken, maag dichtknijpen enz. Dat is voor de gemiddelde koppige, respectabele, afgunstige, laatdunkende Nederlander die in de kranten schrijft, reden om te denken: van Oorschot wil mij op stang jagen. Maar ik trap er niet in. Mijn maag is te gezond, te positief, christelijk, ethisch, humanistisch, normaal enz. enz. om zich te laten dichtknijpen. Ik maak lekker geen woord vuil over dit boekje. Al was het alleen maar omdat v. Oorschot dan de pest in zal hebben!

Dit lijkt mij een reëel gevaar. Denk er eens over na, en vergelijk eens wat b.v. Vrij Nederland en Elsevier over Ik heb altijd Gelijk hebben geschreven.

Al met al geloof ik dat de flaptekst een instituut is dat voor literatuur die door jou en mij au sérieux genomen wordt, zijn tijd heeft gehad. Ik geloof dat wij te midden van alle reclame en hoerageroep-over-de-meesterwerken, het best niets kunnen zeggen. Druk alles af op de flap: critieken op andere boeken, naaktfoto's of coca-cola reclames, maar geen tekst'.¹²

Nop Maas, die de brieven heeft bezorgd, is nagegaan of daadwerkelijk op de flapteksten bij Hermans' boeken is gereageerd. Hij tekent bij de aangehaalde brief aan: 'Elseviers Weekblad van 22 december 1951 wijdde zijn bespreking van *Ik heb altijd gelijk* voor een groot deel aan de flaptekst ("het enige boeiende bestanddeel van het boek") en stelt dat geen gewoon mens zich zal ergeren aan de 300 pagina's "gezanik van den ongelukkigen heer Hermans". Johan van der Woude vond in *Vrij Nederland* van 5 februari 1952 dat Van Oorschot in de flaptekst speculeerde op de sensatiezucht van het publiek. In de slotzin bracht Van der Woude de hoofdfiguur Lodewijk Stegman in verband met de flaptekst:

¹² Hermans/Van Oorschot 2004: 98-99.

“Deze Lodewijk gedraagt zich als een niet onverdienstelijk standwerker, en zijn taal past zich wonderwel aan bij die op de klep”.¹³

2.4 Critici en flapteksten

Wat Hermans suggereert en wat Maas voor *Ik heb altijd gelijk* heeft laten zien, is dat er critici zijn die hun recensies afstemmen op de flaptekst. Daarvan zijn trouwens vele voorbeelden te geven. Ook bij de eerder genoemde experimentele schrijvers, Schierbeek, Polet en Vogelaar, gingen recensenten te rade bij de flaptekst.

De manieren waarop met een flaptekst wordt omgegaan, lopen overigens sterk uiteen. Er zijn critici die een flaptekst gebruiken als richtsnoer, als middel om een boek beter te begrijpen, zoals recensenten van experimentele literatuur. Maar er zijn er ook die zich met de flaptekst bezighouden om deze met het boek te confronteren en zo te laten zien dat op de flap gedane beloftes niet worden ingelost. Hermans is daarvan, zoals hij zelf al opmerkte, een voorbeeld, maar ook Van Deysse, gezien zijn scheldkritieken, en niet te vergeten Gerrit Komrij, getuige de kritische reeks ‘Reputaties’ die hij een tijdlang in *Vrij Nederland* (2006) publiceerde.

Er zijn tal van critici die zich ergeren aan flapteksten. Niet zelden spreken zij daarover in termen als ‘misleiding’. Rein-Jan Mulder bijvoorbeeld zei zich wat betreft de door Joost Zwagerman geschreven (sleutel)roman *Gimmick* (1989) misleid te voelen, ‘door de ronkende flaptekst en de reclamecampagne (Geld! Seks! Drugs!)’. Het gevoel misleid te zijn, was op grote schaal aanwezig toen Jan Cremer luidkeels van zich liet horen. Cremer was een van de eerste schrijvers die de promotie van zijn boeken zelf ter hand nam.¹⁴ Daartoe had Cremer de flap van zijn boeken zelf ontworpen, tot in de kleinste details. Op de achterkant van *Ik Jan Cremer* stond geen samenvatting van het boek, maar een foto van de auteur, evenals op de voorkant, waar bovendien nog een reclameleus was neergezet. In een interview zei Cremer hierover eens: ‘Voor de omslag van *Ik Jan Cremer*, 1964, gebruikte ik bijvoorbeeld de zogenaamde Playbill-letter die altijd op de omslagen van Amerikaanse cowboy-boeken stond. Die was nog nooit in Nederland gebruikt en die moest en zou ik op de omslag van mijn boek hebben. Daar heb ik wekenlang alle drukkerijen van Nederland voor afgestroopt’.¹⁵ Waarmee hij een indicatie gaf van de tekstsoort waartoe zijn boek gerekend diende te worden. Terecht is wel eens over het omslagontwerp van *Ik Jan Cremer* gezegd, dat Cremer hiermee ‘hondsbrutaal de publiciteit orkestreerde’.¹⁶ Cremer is zich met de omslagen van zijn boeken blijven bemoeien in de wetenschap dat critici daarop zouden reageren. Als bijvoorbeeld *Ik Jan Cremer 2* verschijnt, neemt menig criticus de op de omslag voorkomende aanprijzing ‘Sex, Spanning & Sensatie’ als uitgangspunt voor zijn recensie. Vooral om te concluderen dat geen van de daar genoemde beloften zijn ingelost: ‘Hij is niet bij machte de op de boekomslog beloofde ‘sex, spanning en sensatie’ te leveren, schreef Bischoff in *Nieuwsblad van het Noorden* (17 januari 1967).¹⁷

¹³ Hermans/Van Oorschot 2004: 100.

¹⁴ Van Dijk 1999.

¹⁵ De Vries 1986: 3.

¹⁶ Wennekes 1994: 162.

¹⁷ Beekman 2005: 375.

Het is onder meer de discrepantie tussen een boek en zijn flaptekst die ook de bedenkers van de Gouden Doerian, een prijs voor het slechtste boek, heeft gestoken. In de intentieverklaring van de Gouden Doerian 2006 staat onder meer te lezen:

'Het kan niemand ontgaan dat er steeds meer slecht geschreven en slecht geredigeerde boeken verschijnen. De lezer wordt verleid met pakkende omslagen, ronkende perscitataten en wervende flapteksten, maar blijft na lezing van het zoveelste "meesterwerk" in verwarring achter: waarom al deze loftuitingen voor slechte boeken?' (www.goudendoerian.nl)

Uiteraard komt het ook voor dat een reactie op een flaptekst, na lezing van het boek, tot een instemmend oordeel leidt, bijvoorbeeld in het geval van *Lisa's adem* (2001) van Karel Glastra van Loon, waarover Herman Franke schreef:

'In deze roman verdwijnt de zeventienjarige Lisa tijdens een vakantie in Frankrijk spoorloos. Weg, helemaal weg is en blijft ze. Ontvoerd, vermoord, zelfmoord, weggelopen? Haar vriendje, haar moeder en haar stiefvader worden op de pijnbank van hun geweten gelegd. "De achterblijvers moeten leren leven met vragen waarop zij nooit een antwoord zullen krijgen en raken geïsoleerd in hun eigen verdriet", luidt de flaptekst. En zo is het'.¹⁸

2.5 Kopers en flapteksten

Behalve sommige critici laten ook niet professionele lezers zich door de omslag en door flapteksten leiden, namelijk bij de aankoop van boeken. Het verwerven van boeken veronderstelt een leerproces, 'waardoor men van het aanbod op de hoogte raakt en blijft', schrijft Hugo Verdaasdonk in een essay over het verwerven van boeken als vorm van cultureel gedrag. Door oefening moet iemand de vaardigheid verwerven om titels uit het aanbod 'naar soort' in te delen.¹⁹ Niet dat de flaptekst het enige of zelfs eerste is waardoor de aankoop van een boek wordt bepaald. Ronald Piters²⁰ heeft in zijn proefschrift, dat gewijd is aan het keuzegedrag van lezers, laten zien dat boekomslagen, dat wil zeggen de voorkant van boeken, ofwel de 'cover', een belangrijke informatiebron vormen in de eerste fase van het proces waarin de consument een boek uitkiest. De 'cover' biedt de lezer de mogelijkheid te bepalen tot welk genre een fictioneel werk behoort. De afbeelding alleen blijkt overigens onvoldoende voor een lezer om het genre te bepalen. Een koper heeft daarvoor ook tekst nodig: een titel en/of ondertitel. Men mag gevoeglijk aannemen dat in de tweede fase van het keuzeprocess ook de achterflap van het boek een rol speelt. Uiteindelijk zal een potentiële koper immers willen weten wat hij precies koopt. Natuurlijk zullen bij zo'n keuze ook andere factoren een rol spelen, zoals de vertrouwdheid met het oeuvre van een auteur. Over de rol van de flaptekst in het koopgedrag van lezers is bij mijn weten echter weinig of geen empirisch onderzoek gedaan. Wel is, halverwege de jaren zeventig van de 20^e eeuw, door de Stichting Speurwerk betreffende het boek (CPBN), empirisch onderzoek verricht, waarbij

¹⁸ Franke 2004: 154-155.

¹⁹ Verdaasdonk 1989:10.

²⁰ Piters 2000.

onder meer werd gevraagd welke factoren een rol spelen bij de beslissing om literaire werken aan te schaffen. De uitkomst was toen dat het vooral het genre was dat bepaalde welk boek men aanschafte – in 1974 waren dat vooral ontspanningsromans en detectives; literaire werken stonden op dezelfde vrij lage plaats als bloemen – en plantenboeken. De aanschaf van een bepaald boek binnen een specifiek genre werd, zo gaven de ondervraagden te kennen, behalve door de naam van een auteur en de prijs, mede bepaald door het bekijken van de ‘korte inhoudsbeschrijving’.

2.6 Flapteksten en de literaire canon

Flapteksten hebben, hoe dan ook, een sturende werking. Zij spelen zelfs een rol in het proces van canonisering van literatuur. Die rol is weliswaar bescheiden, vergeleken bij die van de critici. Maar zij spelen niettemin een rol in dat proces. Tot de verschillende soorten bemoeienis die een uitgever heeft bij de literaire productie die bijdraagt tot canonvorming hoort, naast onder meer het selecteren van titels en de behandeling van teksten, de beïnvloeding van de receptie. Dit gebeurt onder meer met behulp van wervende teksten, zoals prospectussen, advertenties en flapteksten. ‘De *flaptekst* is daarvan het meest universele hulpmiddel om ten eerste het boek in kwestie te verkopen, en daarnaast de beeldvorming rond boek en auteur positief te beïnvloeden’, zo betoogt De Glas.²¹ De Glas²² voegt hier nog aan toe: ‘Het uitlokken van recensies in de geschreven pers is belangrijk, omdat die weer te gebruiken zijn in flapteksten en advertenties.’ Het is dus met name de uitgever - en indirect natuurlijk ook de auteur - , die alle baat heeft bij het aanbrengen van flapteksten. Het is echter wel de vraag of het opnemen van lovende uitspraken van critici veel bijdraagt aan de keuzeprocessen van boekkopers. Leemans schrijft in zijn proefschrift *Het veelvormige boek. Informatiegebruik bij de aankoop van een hedonistisch produkt* hierover:

‘In de regel wordt gepoogd de hoge kwaliteit aan te tonen door middel van externe referenties. Dat kan door in advertenties en op buikbandjes melding te maken van een bekroning. Een veel toegepaste manier is het gebruik van positieve recensies. Sinds het taboe daarop is doorbroken, wordt ook gewezen op hoge verkoopcijfers. Door deze referenties maken uitgevers en boekhandelaren zich in hoge mate afhankelijk van externe instituties zoals jury’s en de literatuurkritiek. Belangrijker is de assumptie dat de consument door deze autoriteitsargumenten kan worden overtuigd. Vrijwel alle boeken worden gepositioneerd als kwalitatief van een hoog niveau. Deze informatie is echter weinig onderscheidend en daarom van beperkte waarde in keuzeprocessen van consumenten.’²³

Wat niet wegneemt dat uitgevers in dit soort informatie (blijven) geloven en dat opleidingen hun programma’s daarop enten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Boekacademie (VOB), waar opleidingen en trainingen voor boekhandel en uitgeverij worden verzorgd, voor 2006 een workshop

²¹ De Glas 1992: 299.

²² De Glas 1992: 300.

²³ Leemans 1994: 144.

'Flapteksten Schrijven' in het leven heeft geroepen: 'Voor wie worstelt met het schrijven voor de flap. En voor wie niet tevreden is met de huidige flapteksten', aldus de nieuwsbrief (www.vob.nl).

3. Flapteksten op het web

Schrijvers, uitgevers en flapteksten

Er hebben zich in de 20^e eeuw allerlei veranderingen voorgedaan op het literaire veld.²⁴ Een van de belangrijkste is wel het gebruik van websites. Daar zal men geen buikbandjes aantreffen. Maar wel zijn daar, zelfs in grote getale, de flapteksten die op boeken prijken terug te vinden. Sommige schrijvers presenteren zich daar zelfs nadrukkelijk zelf met flapteksten. Een voorbeeld daarvan is Stefan Hertmans. Deze presenteert zich op een website als Vlaams dichter en auteur, van wie tussen 1981 en 1990 negen boekpublicaties zijn verschenen. De in die periode gepubliceerde poëzie -, verhalen – en essaybundels zijn op de site van Hertmans chronologisch gerangschikt onder het hoofd 'Flapteksten' (www.stefanhertmans.wordpress.com/biografie/biografie/1981-1990). Links staat steeds de voorkant van een bundel afgebeeld – er wordt dus duidelijk rekening gehouden met de herkenbaarheid van de afbeelding op de 'cover' -, rechts staat de flaptekst van de betreffende bundel. De flapteksten zijn in overeenstemming met die op de flap van de afzonderlijke bundel en bestaan over het algemeen uit een inhoudsbeschrijving van de betreffende publicatie.

Het is echter uitzonderlijk dat een auteur zich met behulp van de flapteksten op zijn uitgegeven bundels op het web presenteert. Veel gebruikelijker is het dat uitgevers deze taak op zich nemen. Uitgevers presenteren hun fonds en de daarin voorkomende auteurs op het web en maken daarbij gebruik van de flapteksten die op de boeken voorkomen. Dit leerde een klein onderzoek naar de wijze waarop Querido en De Bezige Bij hun auteurs met flapteksten op het web aandienen.

Doorgaans zijn de flapteksten bij genoemde uitgeverijen in zijn geheel van de boeken overgenomen, zoals in het geval van *Kinderen die leren lezen*, een bundel poëzie van Kees 't Hart die Querido in 1998 uitgaf (www.querido.nl). Soms ontbreekt een flaptekst van een boek op het web, terwijl de flapteksten van andere publicaties van dezelfde auteur wel op het web zijn terechtgekomen. Terwijl van alle door De Bezige Bij uitgegeven boeken van Armando de teksten van de achterflap op het web zijn gezet, ontbreekt die van *We waren zo heerlijk jong* (1999) (www.debezigebij.nl). De meeste wijzigingen betreffen echter niet de flaptekst, als wel de informatie daar omheen. Zo is op het web van M. Februari's *De zonen van het uitzicht* (Querido, 1^e druk: 1989) de flaptekst van het boek ongewijzigd overgenomen, maar is de biografische informatie die op het boek stond weggelaten, zijn enkele positieve reacties in de pers op de eerste druk van het boek toegevoegd, alsook de mededeling dat het boek in 1990 is bekroond met de Multatuliprijs (www.querido.nl). Het omgekeerde ziet men minstens zo vaak, zo niet vaker: op de flap van het boek worden lovende uitspraken over een vorig boek van dezelfde auteur geciteerd; op het web zijn deze weggelaten. Dit is bijvoorbeeld het geval in de door De Bezige Bij uitgegeven romans van Louis Ferron: *Tinpest* (1997), *De oefenaar* (2000) en *Niemandsbuid* (2005). Hetzelfde geldt voor de bij Querido uitgegeven romans van Kees 't Hart: *Blauw Curaçao*, *Ter navolging* en *De krokodil van Manhattan*. Ook wordt informatie over de auteur die het boek siert op het web vaak

weggelaten. Wat overigens begrijpelijk is, omdat de flaptekst is ingebed in een lemma over in dit geval Ferron, auteur van uitgeverij De Bezige Bij.

De jonge onderzoeker Vincent Gorter ontdekt dat hij een nazaat is van Betje Wolff en Aagje Deken. Hij haalt, geholpen door zijn vriendin Mies, met wie hij vrolijk en wellustig correspondeert, steeds meer duistere praktijken boven tafel van deze achttiende eeuwse schrijfsters. Hij ontdekt dat ze pornografie schreven, betrokken waren bij aardappelsmokkel en deelnamen aan een orangistisch complot. Hij reist naar Friesland en Trévoux om zijn vermoedens met feiten te staven en stuit daar op nieuwe geheimen uit het verleden.

Kees 't Hart schreef een ambitieuze roman die een bloedige periode uit zowel de Nederlandse als de Franse geschiedenis tot leven brengt. Uiteraard ontbreekt in deze roman nergens zijn geestige en avontuurlijke blik op het menselijk reilen en zeilen. En Betje Wolff en Aagje Deken? Nooit zijn

deze allang bijgezette historische figuren zo indringend in beeld gebracht.

Kees 't Hart (1944) publiceerde verhalen en romans. Voor zijn dichtbundel *Kinderen die leren lezen* ontving hij de eerste Ida Gerhardt Prijs voor poëzie; zijn roman *De revue* (2000) werd bekroond met de Multatuliprijs en was genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs. In 2002 verscheen zijn bundel essays *De ziekte van de bewondering*.

De pers over *De revue*:

'*De revue* scheert, net als de smartlap, langs de afgrond van nostalgie en sentimentaliteit, maar valt daar, anders dan de meeste smartlappen, nooit in.' Nominatierapport Libris Literatuur Prijs 2000

'Zoals altijd levert de taal der liefde de mooiste woorden op. Ook bij Kees 't Hart.' *Trouw*

ISBN 90 214 6714 3

Achterflap van Kees 't Harts *Ter navolging* (Querido 2004)

²⁴ Dorleijn / Van Rees 2006.

Een enkele keer komt het voor dat een op het web gezette flaptekst nogal afwijkt van de flaptekst die op de eerste druk van het boek staat. Dit is bijvoorbeeld het geval bij *Ter navolging*, een 'roman in e-mails', die Kees 't Hart in 2004 bij Querido publiceerde (www.querido.nl). Het feit dat de tekst op het web tikfouten bevat, doet vermoeden dat hij niet is gescand, maar is overgetikt, waarschijnlijk aan de hand van de originele flaptekst op het boek. De schrijver van de webtekst is echter op een aantal punten afgeweken van het origineel. Beide teksten laten opmerkelijke verschillen zien. Zo worden in de eerste alinea een aantal vragen gesteld die, naar ik aanneem, spanning bij de potentiële koper moeten wekken en hem moeten doen besluiten het werk aan te schaffen om antwoorden op de gestelde vragen te krijgen. Opmerkelijker echter nog is de andere wijziging die is aangebracht. Op het web wordt gewag gemaakt van het feit dat in het boek niet alleen een historisch verhaal wordt verteld, maar ook de draak wordt gestoken met academisch historisch onderzoek (in dit geval naar Betje Wolff en Aagje Deken). Er wordt hier dus een dimensie toegevoegd, waardoor lijkt te worden gezegd dat het om een specifiek soort historische roman gaat. Die extra dimensie ontbreekt in de flaptekst op het boek. Daar ligt het accent op de invulling van het geheime, scabreuze leven van de twee dames, waardoor het boek meer als een traditionele, fictieve historische roman wordt gepresenteerd.

Of aan de wijzigingen die op het web zijn aangebracht, zulke vergaande interpretatieve overwegingen ten grondslag liggen, is echter de vraag. Kees 't Hart reageerde op deze vraag en liet mij op 30 oktober 2006 per e-mail weten:

'De flaptekst was een samenwerkingstekst tussen mij en Querido (mijn redacteur). Ik deed een voorzet en de redacteur ging daar dan in zitten rondwerken. Zo kwam er uiteindelijk een tekst. Die tekst op het web heb ik verder niet meer ter goedkeuring gezien, wie die schrijft weet ik niet, en of er allerlei opzetten achter zitten om wijzigingen aan te brengen in de omslagtekst betwijfel ik. Er is vast iemand bij de uitgever die denkt: nou, laat ik die flaptekst voor webgebruik maar een beetje bewerken zodat iedereen het kan begrijpen en krijg je daarom wat meer nadruk op die academische toestand van het boek. Het lijkt me ook wel dat hier een interpretatie van het boek aan ten grondslag ligt, maar het kan ook best dat de schrijver van die sitetekst het boek helemaal niet gelezen heeft. Ik weet het gewoonweg niet.'

Dit voorbeeld laat een paar dingen zien. Allereerst dat de vraag van wie een flaptekst afkomstig is, niet scherp is te beantwoorden. Verder laat het zien dat een flaptekst weliswaar een intentie kan verwoorden, maar dat er mogelijk van meerdere intenties sprake kan zijn. Dat het laatste overigens niet alleen geldt voor postmoderne literatuur, waartoe het werk van Kees 't Hart vaak wordt gerekend, maar ook voor moderne romans, bewijzen de verschillende flapteksten van Simon Vestdijks historische roman *De nadagen van Pilatus* (www.svestdijk.nl/proza/romans/nadagen-van-pilatus.html). De flaptekstschrijver zal ongetwijfeld de intentie hebben gehad voor een betere receptie te zorgen, maar of een flaptekst daadwerkelijk een positief effect heeft gehad, zal nader onderzoek moeten uitwijzen.

4. Conclusies

De door De Glas genoemde elementen van de flap van moderne Nederlandse literatuur - inhoudsbeschrijving, foto van de auteur, uitgeversnaam, andere titels van de auteur, recensies van deze of eerdere titels, biografische auteursgegevens, intrinsieke kwaliteitsargumenten, eerder door de auteur behaalde literaire bekroningen - vinden wij terug op het web, zij het in versplinterde vorm of, positiever uitgedrukt, anders geordend en hier en daar getransformeerd. De wijze waarop de flaptekst op het web is gepositioneerd, geeft aan dat deze tekstsoort bovenal een kind van de uitgever is. Een verklaring voor de aantrekkelijkheid van de flaptekst op het web is te vinden in de bondigheid waarmee globale informatie over een boek wordt overgedragen en de reclamefunctie van deze tekstsoort. Toch is niet helemaal duidelijk welke functies de opgenomen flapteksten op het web precies dienen te vervullen. Als webteksten die doorgaans worden gepubliceerd nádat een boek en de daarop prijkende flaptekst is verschenen, kunnen zij, zo lijkt het, nauwelijks dezelfde reclamefunctie vervullen. Daarvoor is de context op het web (inbedding in de website van een uitgever) en die van de boekhandel (een uitstalling van boeken die ter hand kunnen worden genomen) onderling te verschillend. In hoeverre de flapteksten op het web het koopgedrag van lezers bepalen, is ons voor alsnog eveneens onbekend. Het onderzoek naar flapteksten heeft zich tot nu toe vooral op gericht op het concrete boek. Daarbij heeft men sociologische stellingen, bijvoorbeeld dat er nauwe relaties bestaan tussen allerlei literaire instituties op het literaire veld, zoals tussen de uitgeverij en de literatuurkritiek, en dat auteurs, respectievelijk uitgevers met behulp van flapteksten sturing geven aan literaire instituties, zoals de literatuurkritiek, weten te onderbouwen. Toekomstig onderzoek zal de websites van uitgevers in het onderzoek moeten betrekken onder meer om na te gaan wat de marktwerking van flapteksten op het web is.

Bibliografie

- Akker, M. van den / K. Beekman. 1980. Poets proza in dag – en weekbladkritiek. In: *De literatuur van Sybren Polet*. Red. H.R. Heite, e.a. Amsterdam: 31-56.
- Beekman, Klaus. 1996. In weerwil van de kritiek. Het experimentele proza van Bert Schierbeek in de pers. In: *Raster* 76: 113-122.
- Beekman, Klaus. 2005. Jan Cremer en de literaire kritiek. In: *Jan Cremer Documentaire*. Hans Dütting. Utrecht: 366-388.
- Brems, Hugo. 2005. *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Amsterdam.
- Dijk, Nel van. 1999. Een onverbiddelijke bestseller! De promotie van literair werk in de twintigste eeuw. In: *Jaarboek voor Nederlandse boekgeschiedenis* 6: 173-188.
- Dorleijn, Gillis J. & Kees van Rees (red.). 2006. *De productie van literatuur. Het Nederlandse veld 1800-2000*. Nijmegen.
- Franke, Herman. 2004. *Waarom vrouwen betere lezers zijn. Over boeken, lezen en schrijven*. Amsterdam.
- Genette, Gérard. 1997. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Transl. by Jane E. Lewin. Worded by Richard Macksey. Cambridge U.P.

- Glas, Frank de. 1992. Hebben uitgeverijen invloed op de literaire canon? In: *Spiegel der letteren* 34: 289-304.
- Hermans, Willem Frederik. 2004. *Je vriendschap is werkelijk onbetaalbaar. Brieven aan Geert van Oorschoot*. Bezorgd door Nop Maas. Amsterdam.
- Janssen, Maria Susanna Sophia Elisabeth. 1992. *In het licht van de kritiek. Variaties en patronen in de aandacht van de literatuurkritiek voor auteurs en hun werken*. Hilversum.
- Leemans, Hendrikus Martinus Josephus Maria. 1994. *Het veelvormige boek. Informatiegebruik bij de aankoop van een hedonistisch produkt*. Proefschrift Katholieke Universiteit Brabant.
- Oorschoot, Geert van. 2003. *Hierbij de hele God in proef. Brieven aan Willem Frederik Hermans*. Amsterdam.
- Piters, Arnoldus, Martinus Petrus. 2000. *Is dit boek wat voor mij? Genreherkenning en voorkeursvorming op basis van het boekomslag*. Maastricht 2000. (Proefschrift Katholieke Universiteit Brabant)
- Queneau, Raymond. 1978. *Stijloefeningen*. Oorspronkelijke titel: *Exercices de style*. Inleiding en vertaling Rudy Kousbroek. Amsterdam.
- Gerard Reve / Geert van Oorschoot. 2005. *Briefwisseling 1951-1987*. Amsterdam.
- Schenke, Menno. 2005. *Vaan. Het bewogen bestaan van C.B. Vaandrager*. Amsterdam.
- Verdaasdonk, H. 1989. *De vluchtigheid van literatuur. Het verwerven van boeken als vorm van cultureel gedrag*. Amsterdam.
- Vries, Jan de. 1986. "De geschiedenis zal uitmaken of ik gelijk heb." In: *Bzzlletin* 139, oktober: 3-6.
- Wennekes, Wim. 1994. *Het mysterie van de Van Miereveldstraat*. Amsterdam.